

історіографії Шевченкіани як напряму української літературної біографіки, простежено динаміку бібліографічних видань від початку дослідження творчості Тараса Шевченка до 200-річчя від дня його народження.

УДК 821.161.2.09“18”(049.32)

Харлан О. Д.,
доктор філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

ШЕВЧЕНКО НА УСІ ЧАСИ

Рецензія на посібник Ольги Куцевол “Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню рецепцію літературної шевченкіани” (Вінниця, 2013. – 256 с.)

2014 рік ЮНЕСКО визнало роком Тараса Шевченка, таким він став у нашій національній історії, у наповненому тривогами сьогоденні. Напевне, не випадково українці проходять цей складний період з іменем великого Поета, долаючи виклики долі, бо приклад його життя додає впевненості нашим переконанням, твердості рішенням, стійкості емоціям. Колись автор найдобріших “Мисливських усмішок” Остап Вишня сказав: “Тарас Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю!” І нині Шевченко гуртує націю, допомагає їй вивірити дороговкази. Тому нам, українцям третього тисячоліття особливо важливо вдивитися в Кобзареве обличчя, осмислити кожне його слово, перепустити через думку й серце кожен рядок.

Допомогти в цій справі можуть відгуки інших письменників про Шевченка – художньо-біографічні твори, мемуари, епістолярій. Це сприяє, на нашу думку, “оживленню” біографії Кобзаря, сприйняттю його постаті не як забронзовілого класика, а як неповторної особистості зі своїми думками та переживаннями, які близькі й значущі українській генерації третього тисячоліття. З огляду на вищезазначене посібник професора Ольги Куцевол “Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню рецепцію літературної шевченкіани” дуже своєчасний та актуальний. Він має потрійну значущість: літературознавчу, оскільки поки що є небагато монографічних праць, присвячених розгляду постаті Шевченка через рецепцію художньої літератури; методичну, бо спрямований на забезпечення такої важливої складової літературної освіти, як формування в учнів уміння вести діалог з літературними творами письменників-класиків та наших сучасників; і по-третє, виховну, позаяк доторкнення до вершин його генія відіграє націєтворчу функцію.

О. Куцевол пропонує розглядати життєтворчість Кобзаря через призму художнього сприймання його співбратів по перу – інших письменників. Такий шлях висвітлення художньої інтерпретації постаті Шевченка як конкретного історичного образу в українській літературі накреслено в працях І. Булашенко “Т. Г. Шевченко в українській радянській художній літературі” (1962), Б. Мельничука “Випробування істиною: Проблема історичної та художньої правди в українському

історико-біографічному романі (від початків до сьогодення)” (1996) та “Українська поетична шевченкіана” (2012), Л. Снігура “Історико-біографічна проза про Т. Шевченка в українській літературі 60–90-х років ХХ століття” (2001), І. Братуся “Плин вічності крізь слово Кобзаря”: (Образ Шевченка в історико-біографічних творах Г. Хоткевича, Б. Лепкого, Д. Чуба)” (2002), М. Скорського “Володар у царстві духу”: (Поетичний життєпис Тараса Шевченка) (2008) та ін. Зазначимо, що посібник О. Куцевол охоплює ширші просторово-часові рамки, адже авторка спирається на художні твори вітчизняних і зарубіжних митців про Тараса Шевченка, написані за тривалий період – від його сучасників до першого десятиліття ХХІ століття, а також на найновіші досягнення українського шевченкознавства.

Ця навчальна книга має продуману, чітку будову, що уможлиблює глибокий розгляд окресленої проблеми в літературознавчому та методичному аспектах. Доцільним видається структурування матеріалу за визначеними в літературознавстві періодами життя і творчості Великого Кобзаря, що сприятиме організації раціональної роботи з цією книгою на уроках літератури.

Видання складається з передмови (“До вершин Шевченкового генія”), п’яти розділів, кожен з яких, у свою чергу, поділяється на декілька підрозділів, і списку використаної літератури, що нараховує 158 позицій.

Схвально оцінюємо емоційну наснаженість передмови посібника, у якій розкривається авторська концепція книги: допомогти читачам відкрити справжнього Шевченка як непересічну особистість. Ця думка деталізована у вдало підбраному епіграфі – словах вірменської поетеси С. Капутікян: “Такі митці, як Шевченко, впливають, на народи не лише своїми творами, вони всім своїм життям, прикладом служіння високим ідеалам випромінюють світло й розум, волю й енергію духу, допомагають людям жити й творити, боротися за щастя й перемагати. Т. Г. Шевченко допомагав і моєму народові”.

На думку дослідниці, значна роль у пізнанні шкільною молоддю життєтворчості Кобзаря належить учителям-словесникам: вони мають “донести до молоді генерації українців не лише велич Шевченка – Пророка, письменника, художника, а й розкрити неповторний портрет його особистості” (с. 6). О. Куцевол переконана, що “думки Великого Кобзаря мають стати тим осердям, навколо якого сфокусується формування української національної ідеї” (с. 6).

Оцінюючи рубрикацію книги, хочемо зазначити: більшість назв підрозділів сформульовано в художньому стилі, що сприяє зацікавленню читачів, приверненню їхньої уваги до змісту. Такі функції виконують заголовки підрозділів I частини “Дитинство і юність Тараса Шевченка” – “Народження Генія” та “У Вільні, городі преславнім...”. Функції створення проблемної ситуації та програмування рецепції й осмислення читачами II розділу характерні для назви його першого підрозділу – “Світло білих ночей” (про Тарасову юність у Санкт-Петербурзі й формування його особистості). Функцію презентації та налаштування читачів на оцінку подальших подій письменникової біографії виконують назви III розділу – “Урожайна осінь 1845 р.” і “Пізнаючи Вітчизну та

народ”, де вміщено інформацію про кульмінаційний – другий період творчості Шевченка – період “трьох літ”, його поїздки Україною в складі Археографічної комісії.

Принагідно зауважимо авторці, що таку тенденцію найменування кожного з підрозділів заголовками в художньому стилі слід було б витримати впродовж усього посібника. Як це, до речі, успішно зроблено при підборі епіграфів. Заслуговує на схвалення те, що абсолютно до кожного підрозділу подано надтекстову цитату (слова самого Кобзаря або письменників, які присвятили йому власні твори), що сприяє інтелектуальному та емоційному налаштуванню читачів на роботу з матеріалами посібника.

Оцінюючи зміст розділів, хочемо відзначити, що О. Куцевол вибудовує розповідь про кожний період Шевченкового життя на багатому літературному матеріалі. Зокрема, у I розділі дитинство і юність майбутнього письменника представлено в рецепції літературних творів різних родів та жанрів (*віршів*: Є. Гуцало “В тринадцяте літо”, О. Петриченко “Важкі дороги” та “Спогади діда Івана”, Є. Летюк “Дід і внук” та ін.; *поем*: Б. Стельмах “І золотої, й дорогої”, Ю. Герасименко “Тарасова зоря” тощо); *оповідань*: В. Чемерис “Тарасове дитинство”, Г. Гусейнов “На степовій дорозі”, І. Андрусяк “Нечиста сила” (Із дитинства Тараса Шевченка) тощо; *повістей*: Д. Красицький “Тарасові світанки”, Вас. Шевчук “Вітрила”, Г. Метельський “Провесінь над Вілією” та ін.; *драм*: О. Денисенко “Сердечний рай, або Оксана”, В. Суходольський “Тарасова юність. Юнацькі роки Шевченка” тощо).

Для вчителя-практика цінними є також відомості про відображення Шевченкового життя у творах інших видів мистецтва, зокрема *живопису*: О. Щупляк “Портрет Т. Шевченка”, І. Їжакевич “Мені тринадцятий минало”, В. Касіян “Сирота в свитині”, М. Деревус “Тарас і Оксана”, К. Бекута “У дяка в науці”, К. Трохименко “Шевченко та Енгельгардт” та ін.; *скульптури*: І. Гончар “Тарас-водоноша”, композиції А. Куца, С. Кошелєва, Г. Слепцова, В. Димйона тощо. Така насичена культурологічна інформація дасть можливість словеснику візуалізувати розповідь про дитячі роки великого українця творами відомих українських майстрів живопису та скульптури.

Доцільним вважаємо вплетення в тканину посібника мемуарних та епістолярних джерел, документів, народних легенд та переказів про Кобзаря. Цей матеріал виконує кілька функцій: по-перше, представляє першоджерела, з яких автори літературної шевченкіани черпали сюжети своїх творів; по-друге, надає можливість компаративного зіставлення літератури non fiction та явищ словесного мистецтва; дає ґрунт для усвідомлення читачами понять “історична правда” та “художня правда”, “вимисел” і “домисел”. Наприклад, автори багатьох літературних творів художньо інтерпретують спогади земляків та родичів поета (правнучки сестриного чоловіка Варфоломія) і народну легенду “Батьків заповіт” (записану В. Лисенком) про останнє напуття Григорія Шевченка синові. Читачі посібника, порівнюючи ці джерела, зможуть визначити особливості вимислу й домислу, утілених у художньо-біографічних творах.

Заслуговує на схвалення й те, що дослідниця наводить приклади такого порівняння, зіставляючи прозові твори С. Васильченка та Г. Хоткевича; вірші М. Мохналь і Б. Лепкого та ін. О. Куцевол розкриває особливості індивідуально-авторської інтерпретації образу Кобзаря кожним з авторів літературної шевченкіани, підтверджуючи власні розмисли судженнями літературознавців, зокрема І. Дзюби, Г. Клочека, Б. Мельничука, В. Пахаренка, І. Булашенко та ін.

У II розділі висвітлено найважливіші події першого періоду творчості Т. Шевченка (1838–1843), його занурення в атмосферу Петербурга: враження селянина-кріпака від столиці – оповідання В. Боцяновського “Санкт-Петербург” та вірш О. Матійка “Шевченко на порозі Петербурга”; знайомство хлопця зі столицею Російської імперії – поема Б. Стельмаха “Тарас”; роль культурного середовища “північної Пальміри” в становленні особистості майбутнього митця – повість Ф. Красицького “Юність Тараса”; період від виїзду з Кирилівки до викупу з кріпацтва – п’єса В. Суходольського “Тарасова юність: Юнацькі роки Шевченка (1829–1838)”; нелегке життя підмайстра – фрагменти роману Л. Смілянського “Поетова молодість”.

У посібнику досить детально висвітлено стосунки двох українців, художників-початківців, яких примхлива доля звела “на берегах Неви” – Сошенка й Шевченка, через бачення письменників різних часів: М. Рильського (“Статуя Сатурна в Літньому саду”), М. Завального (“Зустріч з Сошенком”), О. Петриченка (“У Літньому саду”), Д. Косарика (“Син-колос”), П. Жура (“Труди і дні Кобзаря”), Н. Околітенко (“Рось – Марія”), Б. Стельмаха (“Тарас”). Прикметно, що О. Куцевол, покликаючись на мемуарні джерела, коментує поширені помилки в трактуванні багатьма письменниками взаємин цих людей, зокрема неточності при розповіді про їхнє знайомство та причини охолодження стосунків.

Так само аргументовано вона доводить безпідставність абсолютизації деякими митцями визначального впливу російських поетів, а саме О. Пушкіна, на Шевченкову творчість. О. Куцевол заперечує художнє припущення поета Ю. Петрова у вірші “Бринять поезії слова (Петербург, 1837 р.)”, що “Причинна” написана молодим Тарасом під впливом звістки про смерть О. Пушкіна. Загальновідомо, що ця балада народилася з українського фольклору і спогадів юнака про рідну землю, що засвідчено в його листі до редакції “Народного чтения” (с. 47).

При висвітленні факту викупу Т. Шевченка з кріпацтва (підготовка його друзями цього вікопомного дня 22 квітня 1838 р. – поема Б. Стельмаха “Тарас”, повість М. Ларіна “Викуп”; історія написання К. Брюлловим портрета В. Жуковського – вірш С. Зінчука “До портрета В. А. Жуковського” й повість О. Полонської “Портрет”; сам день викупу – вірші Л. Ковальчука “День викупу”, розділ ліро-епічного твору П. Карманського “Шевченко. Поема життя” тощо). О. Куцевол спростовує неправдиву версію про меценатську роль у Тарасовому визволенні царської родини, що реанімується зусиллями деяких новітніх псевдодослідників, на кшталт скандально відомого О. Бузини.

Цікавий матеріал зібрано про відображення в літературній біографістиці підготовки та виходу у світ першої поетової збірки “Кобзар” (вірші Р. Лубківського “Найраніший портрет”, Н. Поклад “1840 рік, Петербург”, І. Качуровського “Уславлені Шевченкові балади”; романи Л. Смілянського “Поетова молодість”, О. Іваненко “Тарасові шляхи”, Вас. Шевчука “Син волі”, повість Д. Красицького “А малась воля, малась сила”, поема Б. Стельмаха “Доля” тощо). Читачі посібника можуть ознайомитися з відгуками на вихід Шевченкової дебютної збірки його сучасників: О. Афанасьєва-Чужбинського, О. Корсуна, порівняти їх із міркуваннями І. Франка та сучасних митців, зокрема В. Бондаря “Кобзар. 1840 рік”. При цьому О. Куцевол цілком справедливо зауважує, що в багатьох зразках літературної шевченкіани письменники зосереджуються на відтворенні обставин визрівання задуму й написання поетом перших творів, а не на моделюванні його психологічно-творчого стану. Таку тенденцію можна пояснити відсутністю в документально-мемуарних джерелах свідчень, які могли б стати міцною основою для художнього вимислу.

У III розділі знайомить читача з матеріалами, які дозволяють скласти цілісну картину про Шевченкову творчість періоду трьох літ (1843–1847 рр.). Доцільно відібрано вузлові моменти його біографії, які досить повно схарактеризовані через рецепцію літературної біографістики. Наприклад, подорож Тараса Шевченка в Україну 1843 р. через бачення О. Іваненко в романі “Тарасові шляхи” (розділ “На розпутьях велелюдних”), Вас. Шевчука “Син волі”, Л. Смілянського “Поетова молодість”, у повістях В. Дарди “Його кохана” та Д. Красицького “Шевченко на Катеринославщині”. Сучасні українці можуть скласти уявлення про коло спілкування Кобзаря, прочитавши поему О. Омельченко “Подорож Шевченка”, оповідання Д. Міщенка “Доля поета”, О. Пархоменка “Од Києва до Лубен”, Є. Гуцала “Синя хвиля грає”, новелу Н. Тубальцевої “Чертоги”; вірші І. Боня “Родинний Версаль (1843 рік, Березові Рудки)”, В. Грабовського “Шевченко малює портрет Ганни Закревської” тощо.

Автор посібника детальніше зупиняється на явищах шевченкіани, де художньо змодельована творча лабораторія Шевченка, це великі епічні полотна В. Дарди, Л. Смілянського, Вас. Шевчука, у яких художньо домислена історія народження поем “Єретик”, “Кавказ”, “Сон (У всякого своя доля...)”, “Послання землякам ...” та інших творів періоду “трьох літ”. Цілком доцільно увага читачів акцентується на розповіді про моделювання письменниками історії появи славетного “Заповіту” в поемах Б. Стельмаха “Слова”, В. Біляєвої “Заповіт Шевченка”, оповіданні І. Кирія “Заповіт”, віршах Б. Степанюка “Рве невільницькі кайдани”, Я. Павличко “На день 25 грудня 1845 року” тощо.

Переконані, що вчителям-словесникам, бібліотекарям та організаторам позакласної роботи стане в нагоді матеріал про рецепцію “Заповіту” у вітчизняній літературі. За браком місця назвемо лише число літературних відгуків, перерахованих О. Куцевол, – 22, серед яких твори різних жанрів: вірші, поеми, оповідання, романи, вистава-епопея (с. 109–112).

Особливо цінним вважаємо гармонійне поєднання в посібнику характеристики Шевченка як митця, громадського діяча та особистості. Сучасні читачі можуть наочно уявити його не тільки як автора творів, що золотими літерами записані на скрижалях української літератури, але як людину з віршів Г. Донця “Біля Золотих воріт”, В. Лучука “Балада про диво-птаху”, М. Палієнка “Де цвіло...”, роману-есе Б. Чайковського “Тарас Шевченко”, оповідань О. Пархоменка “Терновий вінок” та Вал. Шевчука “Чарівник”. Не можна без душевного трепету читати розповіді митців про любов Тараса Шевченка до дітей, “його здатність емпатійно проїнятися настроями іншої людини, подивитися на світ очима дитини” (с. 116). О. Куцевол підкреслює, що ці твори засновані на спогадах сучасників поета, зокрема О. Афанасьєва-Чужбинського, а також народних переказах, як-от оповідання волинського автора В. Ганулича “Криниця”.

Погляди Шевченка-патріота, борця-громадянина висвітлюються в підрозділі “Участь у Кирило-Мефодіївському товаристві”. Для характеристики цього питання автор звертається до таких джерел: віршів М. Кушніра “Шевченко-братчик”, поем В. Бондара “Остання ніч”, А. Малишка “Тарас у кирило-мефодіївців”, О. Лупія “Змова”, П. Филиповича “Тарас Шевченко”, оповідання М. Чернявського “Напередодні”, романів О. Іваненко “Тарасова доля”, Б. Чайковського “Тарас Шевченко”, Вас. Шевчука “Син волі”, п’єс С. Голованівського “Поетова доля”, Ю. Яновського “Молода воля” та ін. Дослідниця досить вдало характеризує позитиви й неточності в інтерпретації цієї сторінки Шевченкової біографії деякими митцями підрадянського періоду, зокрема категорично-прямолінійний поділ братства на два протилежні табори, тенденційність у зображенні стосунків Т. Шевченка й П. Куліша як антиподів, спотворення характеру останнього тощо. Погоджуємося з авторкою посібника, що при введенні творів літературної біографістики в шкільний освітній контекст необхідно обов’язково коментувати вищезазначені невідповідності історичній правді, яких, до речі, не змогли уникнути навіть відомі українські майстри, зокрема Ю. Яновський у драмі “Молода воля” вдався до вимислу й зобразив Шевченка як організатора об’єднання радикально налаштованої київської молоді, що нібито діяло паралельно з Кирило-Мефодіївським товариством, хоча таких відомостей шевченкознавство не має.

У IV розділі схарактеризовано художню інтерпретацію українськими митцями третього періоду життєтворчості Кобзаря (1847–1857). О. Куцевол робить це через призму творів різних жанрів, які відображають невеселі сторінки його невільницької долі: арешт, допити в казематі, заслання до Орської фортеці, перебування в Аральській експедиції та Новопетровському форті. Позитивом цієї частини книги вважаємо те, що дослідниці вдалося створити кардіограму душевного стану ув’язненого поета, уникнувши усталених стереотипів про одноманітність його настроїв і думок цих важких років. Акцент зроблено на розкритті участі Тараса Шевченка в Аральській експедиції, коли, попри заборону писати й малювати, він за одну зиму в Кос-Аралі створив чималу кількість віршів,

які, за словами, М. Шагінян, були менш розпачливі й безнадійні, ніж написані молодим Шевченком періоду В'юнищ (с. 168).

Слідуючи за автором посібника, читачі порівнюватимуть твори про цей епізод Шевченкового невільницького життя (їх названо більше 20); відшукують ідеологічні напластування літературознавства підрадянського періоду в оповіданні В. Собка "Косарал"; дізнаються про керівника експедиції капітана О. Бутакова (з віршів І. Пуппо "Солдат номер 191" і М. Палієнка "Розкажи, Олексію..."), переживатимуть драматичні епізоди перебування на Аральському морі (новела А. Костенка "Підеш – не повернешся" з книги "За морями, за горами" та оповідання О. Пархоменка "Лови"); уявлятимуть спілкування Кобзаря з місцевим населенням (вірш В. Моруги "Кобзар малює"); відчуватимуть Шевченкову радість творчості й гіркоту неволі (сторінки роману О. Іваненко "Тарасові шляхи", вірші В. Старченка "Аральські крила", Л. Кисельова "Стихи о Тарасе Шевченко", М. Палієнка "Цей захальний зшиток на весь вік..." тощо).

Прихильникам творчості Кобзаря буде цікаво причитати відгуки про його долю, що належать не лише вітчизняним, а й зарубіжним митцям. Тому ми вітаємо авторський задум, завдяки якому читач може порівняти інтерпретацію однієї й тієї ж сторінки Шевченкового життя українкою Л. Костенко ("Кобзар писав в пустелі Косаралу", росіянина В. Луговського ("Шевченко на Косаральському морі"), болгарина І. Давидкова ("Шевченко в Косаралі") і киргиза А. Дуйсенбієва ("Оборонець") (с. 164–165, 168–170).

Проаналізувавши значний масив творів шевченкіани, О. Куцевол робить висновок, що тут спостерігається дві тенденції: намагання авторів відтворити зовнішні умови перебування Кобзаря в засланні, і бажання проникнути в психологічний стан поета, зрозуміти його настрої й болі, які виривались на папір. У всіх творах яскраво виражене протистояння Шевченка і влади, сміливість духу, сила й нескореність митця (дослідниця наводить факт, що в Аральській експедиції Т. Шевченко навіть домігся повернення власних речей, рукописів і малюнків, вилучених під час арешту).

У п'ятому заключному розділі "Апогей слави і страждань (1847–1857 рр.)" О. Куцевол зосереджує увагу на художній рецепції авторами літературної шевченкіани останніх років життя Тараса Григоровича, а саме повернення до Петербурга, подорож в Україну 1859 р., його творчість та коло спілкування.

Повернення Шевченка із заслання презентоване через оповідання П. Байбедури "На пароплаві", Ю. Збанацького "Позолота", Л. Большакова "Тільки коли пошукаєш", новели О. Десняка "Поет і актриса", поеми І. Микитенка "Епохи (Тарасові Шевченку)", П. Филиповича "Тарас Шевченко" (третя частина "Повернення (На пароплаві)", М. Бажана "Зустріч біля брами", п'єси М. Братана "Лукавий сон", віршів М. Терещенка "Моє пророцтво безперечне", О. Юценка "Шевченко на Волзі", П. Сороки "Княжна Рєпніна розповідає Марку Вовчку про Т. Г. Шевченка".

Заслуговує на увагу порівняння тематично однопланових новел, що увиразнює особливість інтерпретування Кобзарєвої особистості різними митцями, наприклад, Гео Шкурупій несправедливо зводить перебування поета в Нижньому

Новгороді до залицянь, ігноруючи розповідь про його літературну працю, а М. Бажан у поемі “Зустріч біля брами” зосереджує увагу на оповіді про суспільні погляди митця. Поряд з цим у багатьох творах моделюється психологічний стан колишнього засланця, який повертається до Петербурга після 10-річного покарання (вірші Л. Костенко “Повернення Шевченка”, І. Неходи “Стояв Шевченко над Невою”, П. Гірника “Вибір” й “У Петербурзі”, А. Косматенка “Петербург”, Ф. Малицького “Виступ у Петербурзі”, оповідання Л. Смілянського “Зустріч у Петербурзі”, роман О. Ільченка “Петербурзька осінь” та повісті “Серце жде”, драматичної поеми І. Кочерги “Пророк” та ін.).

Подробиці останнього приїзду Кобзаря в Україну читачі можуть уявити з поезій М. Палієнка “Остання подорож на Україну”, А. Малишка “Зустріч з Яриною”, Г. Донця “Зустріч з Яриною”, О. Петриченка “Печальна зустріч”, героїчної драми М. Левченка “Кайдани порвіте...”, драматичних поем І. Кочерги “Пророк” та М. Негоди “Дума про Кобзаря”, оповідання О. Пархоменка “Гостинці”, “Чоботи” та “Чому звеселіла сопілка” та ін. Автор посібника стверджує, що письменники й поети при відображенні цього періоду Шевченкового життя солідаризувалися у відтворенні його активної громадської та літературної позиції.

Поряд з цим не залишаються поза увагою й непрості особисті стосунки поета. Слід відзначити, що О. Куцевол робить це дуже тактовно, ґрунтуючись на мемуарних джерелах та кращих творах літературної шевченкіани (вірші Н. Гнатюк “Ликера Полусмакова на могилі Тараса Шевченка”, М. Палієнка “Наречена”, С. Реп’яха “Повернення”, поеми І. Гнатюка “Ликера”, Л. Забашти “Тернова доля” та ін.).

Останні дні, смерть та похорон Тараса Шевченка подано в підрозділі “Смерть і безсмертя” через призму художньо-документальної літератури (П. Соколова “Розмова з Тарасом Григоровичем”, Н. Рибак “Смерть поета”, М. Олійник “Остання ніч”, О. Ільчеко “Серце жде”), а також символічного письма (П. Селецький “День останній”, М. Пшеничний “Тарасова свічка”, П. Гірника “В дорозі”, М. Ільницького “Остання подорож поета” та ін.).

Завершується посібник підсумком про значення Шевченка для формування української нації й української держави, яку вимріявав Пророк України, й особисто для кожного з нас. Тому дослідниця наприкінці книги звертається до читачів словами поетеси Н. Нікуліної:

*Шукаймо у собі Шевченка...
Народжуймо в собі Шевченка,
Хоч іскру – кожен. Іскру – кожен.
Всі разом – буде Україна.*

Виклад матеріалу цікавий і доступний читацькій аудиторії різного віку. Позитивом посібника вважаємо те, що читачі, зокрема учні та студенти, отримують можливість ведення діалогу з текстами підручників, де викладено погляди літературознавців на життя і творчість Шевченка, та порівняння висвітлення цього ж матеріалу в художніх творах різних літературних родів і жанрів. Це сприяє самотворенню особистості суб’єктів навчальної діяльності, формуванню їхнього життєвого вибору, здійсненого на основі прийняття духовних

цінностей, оприявнених у Шевченковій спадщині та відгуках письменників про неї, до активного розвитку читацької компетентності. Увага до самостійної критичної думки людини, її індивідуальних почуттів і життєвого досвіду закладена в основу методичної концепції проф. О. Куцевол, і це передбачає глибоке осмислення художніх відгуків літературної шевченкіани про життєтворчість Кобзаря.

Як рекомендацію хочемо висловити побажання доповнення посібника найновішими творами літературної української шевченкіани, зокрема драмами О. Денисенка “Сердечний рай, або Оксана” та В. Працьовитого “Остання любов Тараса Шевченка” та ін.

Потрібність посібника очевидна: маємо надію, що таким чином учителі-словесники, викладачі й студенти філологічних спеціальностей ВНЗ, учні загальноосвітніх навчальних закладів різного типу отримають своєрідний путівник у світі літературної шевченкіани. Також матеріал цього видання можна використати у ВНЗ як підручник зі спецкурсу (чи курсу за вибором) “Літературна Шевченкіана в середній школі” або елективного курсу для профільної школи.

Загалом високо оцінюємо працю проф. Ольги Куцевол, що вирізняється багатим фактичним матеріалом, оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань, високою інформативністю, і вважаємо, що книга “Вивчення життя і творчості Кобзаря через художню рецепцію літературної шевченкіани” може бути в майбутньому доповнена й перевидана більшим накладом, тим паче що її схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Комісією з української літератури Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

УДК 81'36:001

Христіанінова Р. О.,
доктор філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ СИНХРОННОЇ ПЕРЕХІДНОСТІ

Рецензія на монографію Л. Шитик “Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові” (Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 474 с.)

Вивчення мовної системи не може бути всебічним і глибоким, якщо воно обмежене тільки аналізом її типових (ядерних) елементів, позаяк ці елементи не ізольовані один від одного, між ними немає порожнього простору – він заповнений перехідними одиницями. Дослідження перехідних фактів дає змогу прослідкувати взаємодію мовних одиниць, їхню динаміку, тобто побачити “роботу мови” як надскладної системи. Тому студіювання синкретизму мовних одиниць постає актуальним для сучасної лінгвістичної науки, яка постулює необхідність комплексного дослідження лінгвальних явищ. Оскільки ж викінченого, логічно впорядкованого опису синхронної перехідності в системі складних речень і пов'язаних із ними синтаксичних одиниць української літературної мови дотепер